YAYLAGÜL, Özen (2014). "Yunus Emre'nin Kavram Dünyası". *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: GönülSultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*. 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir (http://bilgelerzirvesi.org/bildiri/pdf/docdr-ozen-yaylagul.pdf), ss.449-459

Özen YAYLAGÜL*

YUNUS EMRE'NİN KAVRAM DÜNYASI

1240/1241-1320/1321 yılları arasında yaşayan Yunus Emre'nin Anadolu sahasında ilk Türkçe Divan'ı tertip etmiş olduğu kabul edilir. İslâmi bir sahada yazan Yunus'un şiirlerinde tasavvufun güçlü bir etkisi vardır. Bununla birlikte İslâmiyet öncesi eski Türk inanç sisteminin izleri de göz ardı edilemez. Bu çalışmada, Yunus'un şiirleri temel alınarak Türk dilinde aynı kavram alanı içinde yer alan *gönül, can, öz, kalp, yürek, ruh* ve *ömür* kelimeleriyle karşılanan kavramlar üzerinde durulmuş ve bunlar arasındaki anlam benzerlikleri ve farklılıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Yunus Emre'nin şiirlerinde metinsel bütünlük çoğu kez aynı kavram alanına giren kelimelerin kullanılmasıyla sağlanır. Bu kelimeler içinde özellikle ikisi ilgi çekicidir: *can* ve *gönül*. Bu iki kelimenin Yunus'un şiirlerindeki sıklık oranı oldukça yüksektir. Bunlardan *can* kelimesi Türk diline Farsçadan geçmiş; fakat Türkçede yeni anlamlar kazanmış bir kelimedir. *Gönül* kelimesi Yunus'un şiirlerinde *can* kelimesi ile bazı bağlamlarda örtüşmektedir. *Can* kelimesinin Yunus Emre'deki yaygın kullanımına karşılık XIII. yüzyıldan önceki metinlerde, söz gelimi *Dîvânu Lûgati't-Türk*'te, Uygur sahası metinlerinde ve Türk Runik harfli metinlerde kullanımına rastlanmamıştır. Bu metinlerde *can* kelimesi yerine kullanılan asıl kelime *öz*'dür: *Özi ança kärgäk bolmış* (KT D3-4) 'Kendisi öylece ölmüş (Özü kergek denilen bir kuşa dönüşmüş)'. Bu ilk Türk dilli metinlerde bedenin içinde var olduğuna ve ölümle bedenden ayrıldığına inanılan kavram *öz* kelimesiyle adlandırılmıştır.

Yunus Emre'de *gönül* kelimesi *öz* kelimesinden daha sık olarak ve *can* kelimesine yakın bir anlamda kullanılmıştır. *Can* ve *gönül* bazı bağlamlarda birbiri yerine geçebilmektedir. Yunus Emre'de sadece can değil, gönül, akıl gibi diğer soyut kavramlar da

* Doç. Dr. 19 Mayıs Üniversitesi.

uçan yaratıklar olarak cisimlenir. Bunların hiç durmaksızın kanat çırpışları uçarak Allah'a ulaşmak içindir, cennete ulaşmak için değil. Cennet, müminin kuş biçiminde betimlenen canlarını yakalamak için tuzak olarak görülür[451]. Can, gönül evindeki ten içinde yer alan dosttur (yaratıcıdır)[452]. Âşığın canı İlâhi olduğu için âşık ölüm korkusu taşımaz (YD 33: 1). Nurdan[453] olan can, bedenin/tenin içindeki bir yerdedir[454]; yürekle aynı bölgede yer alır. Cana düşen ateş yürek yağını eritebilir[455]. Gönül de can da asıl vatanından ayrılarak yukarıdan aşağıya doğru düşer[456]. Can bir kuştur[457]. Can, gövdeye konuktur. Bir gün bir kuşun kafesten uçup gitmesi gibi gövdeden çıkıp gidecektir[458]. Hem can hem de gönül bedende tutsaktır[459].

Batı toplumunun tarihinde belki en etkili ikilik iki farklı ontolojik varlık olan *zihin* ve *beden*dir. Bu ayrım, dış veya gerçek dünyanın iç veya mental dünyadan ayrılmasını dayatır. Başka bir ifadeyle maddî ve maddî olmayanı birbirinden ayırır. Bu ayrım nesnellik ve öznellik kutuplarını yaratmış ve bir yanılsamayı büyütmüştür: 'Ben', 'benim bedenim'den ayrılabilirim. René Descartes'in (1596-1650) çok bilinen 'Düşünüyorum, o halde varım' sözü beden üzerine zihnin ayrıcalığını teşvik eder. Ona göre, özerk bir

---

[451] "Gönlüm canım aklım bilim senin ile karâr eder
Pervâz vururlar dembedem uçuban dosta gitmeğe
.....
Uçmak dahi tuzak imiş mümin canların tutmağa." (YD 1:2, 4)

[452] Dost benim gönlüm evinde tenim içinde can imiş (YD 125: 2)

[453] "Can nûrdandır nûra karışır isen
Ayb eyleme sûret olursa fâni" (YD 379: 5)

[454] "Tenim içinde canım ondan yana süründü" (YD 383: 1)

[455] "Aşkın odu düştü cana eritti yürek yağını
Kesti hevasetin kökün oda yandırdı bağını
Kazdı kahır kazmasıla canda cefâ ocağını
Çaldı nefsimin (boynuna) himmet eri bıçağını
Rahmet suyu ile yudu gönlüm evin ap-arıca
Hizmet kapısından ona sundu şükür ayağını" (YD 376: 1-3)
"Ata belinden bir zaman anasına düştü gönül
Hak'dan bize destûr oldu hazîneye düştü gönül
Onda beni can eyledi et ü sünük kan eyledi
Dört on günü diyiceğez değirtmeğe düştü gönül
Yürür idim onda pinhân Hak buyruğu vermez aman
Vatanımdan ayırdılar bu dünyaya düştü gönül" (YD 152: 1-3)

[456] 'Vatanımdan ayırdılar bu dünyaya düştü gönül" (YD 152: 1-3)

[457] "Katreden deryâlar düzen can kuşu pâbendin üzen" (YD 365: 2)
Ben emâneti ıssına vereyim ondan varayım (YD 210: 3)
Uçmak dahi tuzak imiş mümin canların tutmağa." (YD 1:2, 4)

[458] İşbu söze Hak tanıktır bu can gövdeye konuktur
Bir gün (ola) çıka gide kafesten kuş uçmuş gibi" (YD 388: 1, 2)

[459] "Derneği dağıtan gelmiş can u gönül mahbûs olmuş" (YD 414: 5)

varlıktır. Yapısalcılık sonrası felsefeci Jacques Derrida, *varlık* ve *düşünce* veya *madde* ve *ruh*un geleneksel karşıtlığının bir devamı olarak gösterileni de gösterene göre daha imtiyazlı görür. Maddî biçim, daha az maddî olana göre daima ikincil konumdadır. Yunus Emre'de ise ikilik gönül/can ve gövde üzerine kurulmuştur. *gönül* kelimesi yalnız insanlar için kullanılabilir. İnsanın bedeninin tamamına değil, yalnız bir parçasına verilen addır ve bu parça görülebilen bir parça değildir. Ruh da böyledir. Ruh ve beden bir ikilik yaratır. Beden görülebilen, ruh ise görülemeyen insana has unsurlardır. Ruh bedenin bir parçası mıdır? Aslında ruh bu dünyaya ait bir unsur, bu dünyanın bir parçası olarak bile görünmez. Beden gerçek, ruhsa varsayımsal bir varlıktır. Çünkü onlar öteki dünyaya aittir. Ruh insanoğlunda var olan değerlerin kaynağıdır.

İkili ayrım, beden-zihin mi, beden-ruh mudur? Birinci ayrım materyal dünyayla, ikincisi materyal olmayan dünya kültürüyle ilgilidir. Yunus'un şiirlerindeki beden-can ikiliği materyal olmayan dünya kültürüyle ilgilidir ve can çoğu zaman cisimlenmiş ve kişileştirilmiştir. Ona ok batabilir[460]. Yunus bu anlamda metaforlara sıkça başvurur[461]. Beden yalnızca canın aletidir[462]. Ten geçici, can ise ölümsüzdür[463]. Can bir durum içine girdiğinde gönül de bundan etkilenmektedir[464]. Gerek canın gerekse gönlün gözü vardır. Nefsine hâkim olamayan kişinin de canı vardır; fakat bu canın gözü yoktur[465]. Mutasavvıfın canı, konuşma ve dinleme becerisi olmayan bir kişiyi anlama becerisine sahiptir[466]. Hak'tan yana yürümek için canda cevherin olması[467], Hakk'ı bulabilmek için can gözünü açmak[468] gereklidir. Kuran'da da *kalp gözü* geçer. *Kalp* kelimesi "sadece bir vücut organı olarak değil, aynı zamanda bu cismânî merkezin ruhun

---

[460] "Derviş oku ırak atar hey dimeden cana batar" (YD 374: 6)

[461] "Can gözü onu gördü dil ondan haber verdi
Can içinde oturmuş gönlümü Arş eyledi
Bir kadeh sundu cana can içti kana kana
Dolu geldi peymâne canım sarhoş eyledi
Esrük oldu canımız dür döker lisânımız
Ol Çalab'ımın aşkı beni derviş eyledi" (YD 362: 3-5)

[462] "Can bir ulu kimsedir beden onun âletidir
Her ne lokma yer isen bedenin kuvvetidir." (YD 34: 1)

[463] "Ten fânîdir can ölmez çün gitdi geri gelmez
Ölür ise ten ölür canlar ölesi değil" (YD 158: 2)

[464] "Ey yârenler aydımazam canım neye daldığını

[465] "Canım bir gözsüz can idi içi dolu sen ben idi" (YD 399: 2)

[466] "Dilsizler haberin kulaksız dinleyesi
Dilsiz kulaksız sözün can gerek anlayası" (YD 382: 1)

[467] "Canda gevher var ise Hak'dan yana yüründü" (YD 383: 5)

[468] "Can gözünü açtın ise hakîkat bulasın Hak'ı" (YD 410: 1)

merkezine geçit vermesi ve ruhun da Ruh isimli daha yüksek bir "kalbe" açılması anlamında kullanılmaktadır" (Lings 1986: 55). Türk dilinde *gönül* ve *yürek* kelimeleri de *kalp* yerine kullanılabilen kelimelerdir. *Gönül* kelimesi yerine Yakutçada *yürek* (>sürex) kelimesinin kullanılması *kalp* ve *yürek* kelimelerinin de *can* ve *gönül* kelimeleriyle aynı kavram alanında yer aldıklarını göstermektedir. Can yenilenebilir. Bunun şartı gönülle Allah'ın birleşmesidir. Ölümsüzlük yalnız bunlar için geçerlidir[469]. Herkesin canı sonsuza kadar diri kalmayacaktır. Canın diri kalması yaratıcıyı sevme koşuluna bağlanmıştır[470]. Yaratıcıyı seven kişinin canı parlaktır. Buna karşılık aşkı olmayan gönüller vîrânedir[471]. Can, mutlu olabilir veya onun içinde, mecazî anlamda, ateş yanabilir[472]. Hem can hem de gönül hayran kalabilir[473]. Can da gönül de verilir ve yeniden alınır[474]. Gönül büyük bir denizdir. Oraya Allah aşkının ateşi düştüğünde kaynar ve buradan marifetler biter[475]. Allah aşkı uğruna can, saçu olarak dağıtılabilir. Can, Allah yoluna terk edilebilir[476]. Bu can verilerek bin can alınabilir[477]. Can birden fazladır[478] ve artabilir[479]. Yunus'a göre

---

[469] Ol can kaçan öliser sen ona can olasın
Ölmüş gönül dirile onda ki sen olasın
Ölmeklik dirlik ola ölümsüz dirlik bula
Başlı gönül onula merhemi sen olasın
Sen olduğun gönüller her dem canın yeniler
Bunlardır ölmeyenler hâkimi sen olasın
Sen olduğun makâmda ehl-i dâd olur onda
Güç olmaz ol divânda sultânı sen olasın
Can bedenden uçucak menzilinden göçücek
Ol cihâna geçicek göze ayân olasın (Yunus Emre Divanı 261: 5)

[470] "Her kim sever ise seni ebed diri kalır canı" (YD 359: 8)

[471] "Aşk bir ulu nazar durur âşık canı dîdâr durur
Aşkı olmayan gönüller vîrânedir şâr olmadı" (YD 386: 5)

[472] "Aşk odu cûş eyledi canımı hoş eyledi
Kimse söyündüremez canımda yanan odu" (YD 371: 8)

[473] Can gönül hayrân kalıpdır maşûka" (YD 389: 2)

[474] "Yunus kim öldürür seni veren alır yine canı" (YD 370: 13)
Dil ile vasf edemezem gönlümü kim aldığını" (YD 390: 1)

[475] *Şâhım senin aşkın odu düştü gönül deryâsına*
Aceblemen kaynayuban marifetler bittiğini (YD 401: 2)

[476] "Aşık mıdır ol maşûk için vermeye canı" (YD 357: 1)
"Ol dost bizi verip idi var dünyayı bir gör dedi
Geldim gördüm bir ârâyiş seni seven kalmaz ana." (YD 7: 6)

[477] "Her ki bu dünyadan geçer aşk kadehin dolu içer
Aşka canın saçu saçar dost gülünü deren kişi
Can ne imiş dost yoluna âşık onu terketmeye
Bu can ile bin can alır canın Hak'a veren kişi
Canını şükrâne vere yüzün ayaklara süre" (YD 373: 1-3)

[478] "Feda eyle yüz bin canı ondan bulasın Sübhân'ı" (YD 402: 7)

[479] "Sabr ile benim işim nice varısar başa

can yaratıcıdan bir parçadır. İnsanın varlığı doğumla başlamaz, can ezelden beri vardır. İnsanın aslı candır. O da bu dünyadan bir gün uçup dost iline gidecektir. Gidilecek olan bu yer yukarıda yer alır. Can yaratıcıya iade edilebilir.

XIII. yüzyıl öncesi Türk dilli metinlerde *can* kelimesi yer almazken *can* kelimesiyle birçok bağlamda örtüşen ve Türkçenin kendi malı olan *gönül* kelimesi Türk Runik harfli metinlerden beri tespit edilebilmektedir: *közdä y(a)ş k(ä)ls(ä)r tida köŋ(ü)ltä sıg(ı)t k(ä)ls(ä)r y(a)nt(u)ru s(a)k(ı)nt(ı)m.* (KT K 11) 'Gözlerimden yaş gelse (geldiğinde, gelince) engel olarak, gönülden feryat gelse (geldiğinde, gelince) geri çevirerek yas tuttum.' Buradan GÖNÜL İÇİNDEN FERYAT GELEN YERDİR metaforuna ulaşılabilir. *Köŋültäki sabimin* (KT K12, BK K 14) 'Gönüldeki sözümü' örneğinde de yine gönül, sözün bulunduğu yer olarak ortaya çıkmaktadır. Her iki kullanımda da *köŋül* somutlaştırılmıştır; insanın bedeninin içinde bulunan bir yeri ifade etmektedir. *Köŋül* kelimesinin geçtiği *köŋlünçä otuz* 'gönlünce sevket' (Tonyukuk 1. taş G15) ve *könlünçe ay* 'gönlüne göre söyle' (Tonyukuk 1. taş K32) ifadelerinde *köŋül* 'insanın arzusu' olarak açıklanabilir ki burada Arapça nefs kelimesine yaklaşır. Nefs 'ruh, can, hayat' anlamlarına da gelen bir kelimedir (Develliogğlu 1988: 979). XIV. yüzyılda Harezm Türkçesiyle yazılmış satır altı Kur'an çevirisinde de *öz* kelimesi *nefs* kelimesiyle karşılanabilecek biçimde kullanılmıştır. Musa hata yapan kavmine şu şekilde seslenir: *Qaytıng yaratġanıngız tapa, öldürüng özleringizni* (Sağol 1995: 7, 8a: 3-4) 'Yaratıcınıza doğru dönün, nefsinizi öldürün.'

Köŋül kelimesi, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde 'gönül, kalp, fikir, istek, tefekkür, arzu, ülkü' (Caferoğlu 1968: 115) anlamlarıyla yer almaktadır. Hıristiyan Uygur metinlerinde 'zihin, düşünce' olarak karşılanmıştır: *keê köŋül tegürüp* 'iyi gönül değdirip' (U I 6, ı). Budist Uygur metinlerinden *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*'nde de Tonyukuk'taki gibi insanın arzusu olarak karşılanabilir: *köŋülçä bėrdi* 'gönlüne göre verdi' (PP VII: 1). *köŋülüg berzün köŋlin bertmäŋlär* (PP VIII: 4-5) '(Oğlunun) arzusunu yerine getirsin. Onun gönlünü kırmayın!' Bazı örneklerde ise, arzudan ziyade arzunun yerleştiği, çeşitli duygu ve düşüncelerle dolu bir yer anlamı vardır: *köŋültäki küsüşin qanturġalı* (PP XIV: 5-6) 'Gönlündeki arzularını

Şol dostumun nüvahtı canıma can bıraktı
...
Yunus sever dostunu canından onun için
Kişi neyi severse canın ona uyaktı" (YD 363: 4, 6)

doyurmayı', *ulug ögrünçülüg köŋlin poşı bermäk asgı nomladı* (PP XLVI: 5-6) 'Büyük sevinçlerle dolu bir gönülle/kalple sadaka vermenin yararlarını vaaz etti.', *köŋliŋä yäk saqınçı kirdi* (PP LVI: 4-5) 'Gönlüne/kalbine şeytani bir düşünce girdi.' Son iki örnekte *gönül* kelimesi *kalp* kelimesiyle örtüşmektedir. *köŋli yerinti* (PP LXVIII: 5) 'Gönlü/yüreği burkuldu.' örneğinde ise, *yürek* kelimesiyle örtüşür.

Gerek Türk Runik harfli metinlerde gerekse Budist Uygur metinlerinde *gönül* kelimesi yer metaforu olarak karşımıza çıkmaktadır: *yavlak sakınç köŋülintä yaşuru* 'Gönlünde kötü düşünce saklayarak' (U II 23, 12-13). GÖNÜL KÖTÜ DÜŞÜNCENIN SAKLANDIĞI YERDIR. Sivil Uygur metinlerinde *köŋülüŋtä nägü iş kılayın tėsär* 'Gönlünde ne iş yapayım dese' (TT VII 28, 3) cümleciğinde 'zihin' anlamı geçerlidir.

Köŋül kelimesine DLT'de (I, 69, 89, 152, 194...) "gönül, kalp, yürek; anlayış" anlamlarıyla yer verilmiştir. DLT'de *köŋüllänmäk* kelimesinin anlamlarından biri de 'çocuğun düşünmesi ve anlaması'dır (III, 408). Kuman Lehçesi Sözlüğü'nde *köŋgül* '1. gönül, kalp; 2. akıl, bilinç, ruh; 3. mizaç, huy, düşünce, niyet; 4. eğilim, zevk' anlamlarıyla yer almıştır (Grönbech 1992: 118-119).

Geç dönem Budist Uygur metinlerinden *Üç İtigsizler*'de *köŋül* kelimesi, genellikle *köŋgülte* veya *köŋgülteki* örneklerindeki gibi GÖNÜL BIR YERDIR metaforuyla yer alır. Yine bir yerde geçen *köŋgül biliginde* ibaresi başkalarının gönlünü bilen, başkalarının gönlünü kavrayabilen, gönül şuuru anlamlarında karşımıza çıkar[480].

Kuran'ın Rylands nüshasında *gönül* kelimesi Arapça *kalb* kelimesi yerine kullanılmıştır. Fakat, *kalp* kelimesinin bugünkü 'Göğüs boşluğunda yer alan organ' temel ve 'sevgi, duygu, his' mecazî anlamlarına karşılık *gönül* insanın anlaması için bir araç olarak sunulmuştur: *olarqa köŋüllär, uqmazlar anıng birlä* (28/52a: 3). Yine, gönül bir yer metaforu olarak görülmektedir: *ol Tangrı bilür ol kim köŋgülläringiz içindä* (33: 51).

---

[480] "Gönül ve gönüldeki dharmalar kesin olarak dört yardımcı –sebep vasıtası ile doğar. Yardımcı-sebebi eksik ise, doğmaz. Objesi, eğer görünen vakitte olursa, düz-arasız yardımcı-sebebi eksik olur. Objesi, eğer geçmiş zamanda olursa, duyu objesi adlı yardımcı-sebebi eksik olur. Bu düz-arasız yardımcı-sebep eksik olmak ile, böylece bilmeden sönme bulunur....Burada abhiprāya'sını söyleyelim: "Şöyle ki, bir anda göz organı ve şuur bir gök rengi münhasıran algıladığı vakitte, bu andaki gönül şuurunda başkalarının gönlünü bilen idrâki hâsıl ederek, bu andaki başkalarının gönlünü uygun bir şekilde kavramağa değimli ise, gönül şuuru göz ile o gök rengi hırslanmış-kavramış olduğu için, karşılığı bulunmadığından bu andaki başkalarının gönlünü bilen drâki doğurup...." (Barutcu 1998: 87).

Clauson *köŋül* kelimesini 'zihin' ve zihnin üretimi olan 'düşünce' ile karşılamış; bu soyut anlamlar yanı sıra fiziksel bir 'kalp' anlamını da eklemiştir (1972: 731). *köŋül* kelimesi Radloff sözlüğünde (1960 II: 1235-1238) *Hudāni köŋnidä yekin tutup!* (Tar.) örneğinde görüldüğü gibi yine bir yer metaforu olarak ortaya çıkar.

Yeni Uygur Türkçesi gibi bazı çağdaş Türk lehçeleri dışında *can* kelimesine (Kurban 1995: 57) pek rastlanmaz. *Gönül* kelimesi ise, çağdaş Türk lehçelerinin hemen hemen tamamında kullanılmaktadır. Altay Türkçesi Sözlüğü'nde *köŋül* ismi yer almazken *köŋül-* fiili 'duygulanmak' anlamıyla yer alır: *cüregi köŋildi* 'kalbi yumuşadı'; *köŋülip uk-* 'duygulanarak dinlemek' (Gürsoy-Naskali ve Duranlı 1999: 122). Teleüt Ağzı Sözlüğü'nde de *köŋül-* 'duygulanmak' anlamıyla yer almıştır (Ryumina-Sırkaşeva ve Kuçigaşeva 2000: 64). Kırgız Sözlüğü'nde *köŋül* 'gönül, kalp, arzu, muhabbet, dikkat, ruhî halet, keyif, maneviyat' (Yudahin 1998: 503) anlamlarıyla yer alır. Saha Türkçesi Sözlüğü'nde Türkiye Türkçesindeki *gönül* kelimesi 'duuha ve sürex' kelimeleriyle karşılanmıştır (Vasiliev 1995: 99). Bunlardan *sürex* Türkiye Türkçesindeki *yürek* kelimesinin #y > # s ve k > h ses değişimleri sonucu almış olduğu biçimden başka bir şey değildir. Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde *köŋül* 'gönül, niyet, kalp, arzu, istek, akıl' anlamlarıyla yer alır (Kurban 1995: 205-206). Görüldüğü gibi çağdaş Türk lehçelerinde *gönül*, duygu ve düşüncelerle yakından ilişkili bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Etimolojik sözlüklerde *gönül* (<köŋül) kelimesinin izahı yapılmamıştır. Kelime, bedenin içinde bir yer tutan; fakat bedenden ayrılıp yukarıya doğru hareket edebilen bir kavramı karşıladığından *kö-* 'yükselmek' fiilinden türemiş olabilir.

Gönül kelimesi, Yunus'un şiirlerinde de sık sık yer metaforu olarak görülür; *gönül evi* (YD 125: 2), *gönül yıkmak* (YD 1: 8), *vîrâne gönül* (YD) gibi; *can* kelimesinin bu tarz kullanımı seyrektir[481]. Gönül kimi zaman maddeleştirilir. Gönül paslanabilir (YD 24: 2, 5; 29: 2). Bu pası gidermek için kişinin kin ve kibri bırakması gerekir.

Yunus Emre'de *can* kelimesiyle sıkı sıkıya ilişkili olan bir diğer kelime olan *ömür* Osmanlıca Sözlük'te (< Arapça ömr) 'yaşama, yaşayış, hayat' anlamlarıyla yer almıştır (Develioğlu 1988: 1018). Ömür zaman süreci içerisinde devam edip sonra geçirilir. Arkasından can denilen kuş geldiği Hazrete uçarak geri döner[482]. Ömür gelip

---

481 Degmeler dostu sevemez dostun sevgisi candadır (YD 65: 2).

482 *Sürdüm ömrümü geçirdim canım hazrete uçurdum* (YD 413: 2)

geçicidir[483]. Ömür, canın içindeki candır. Ömür de can gibi cisimlenebilir; kapıdan kaçabilir, göçgüncü gibi göçebilir, ölüm şarabını içebilir[484].

Sonuç olarak; *gönül, can, öz, kalp, yürek, ruh* ve *ömür* aynı kavram alanı içinde yer alan kelimelerdir. İslâm dininin Türkler arasında yayılmasından sonra dilimize girmiş olan *ruh, can, kalp, ömür* kelimeleri eski Türkçedeki sırasıyla *öz, gönül, yürek, yaşam* kelimelerinin muadili gibi görülmekle birlikte bu kelimeler küçük anlam farklılıkları taşırlar. Yunus Emre'de *ruh* ve *kalp* kelimeleri yerine *can* ve *gönül* kelimelerinin kullanım sıklıkları göze çarpar. Her iki kelimenin de *ruh* ve *kalp* yerine kullanımları olmakla ve birçok bağlamda birbiri yerine geçebilmekle birlikte bu kelimelerin tam eş anmalı kelimeler olduğu söylenemez. Aynı kavram alanı içinde yer alan bu kelimelerden *gönül* sıklıkla gövde içinde ve gövdeden ayrılabilen bir yer olarak karşımıza çıkar. *Can* da gövdenin içindedir; fakat yer metaforu olarak kullanımı daha seyrektir. Gövdeyle bağı daha gevşektir; gövdeden daha çabuk ayrılabilir. *Ömür* ise, canın gövdede kalış sürecini anlatan bir kelimedir. İslâm çevresinde yazan Yunus'un kavram dünyası üzerinde eski Türk inanç sisteminin etkisi olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Anadol, Cemal (1993), *Gönüller Sultanı Yûnus Emre*, İstanbul: Kamer Yayınları.

Barutcu-Özönder, F. Sema(1998), *Üç İtigsizler* (Giriş-Metin-Tercüme-Notlar-İndeks-XXX Levha),

---

483 *Geldi geçti ömrüm benim şol yel esip geçmiş gibi*
Hele bana şöyle (gele) şol göz açıp yummuş gibi
...
"Çün beni koyup gidesin varıp sinleye giresin
Onda gelip söyleyesin âh nideyim ömrüm seni
...
Miskîn Yunus gidisersin acep sefer edisersin
Hasret ile kalısarsın âh nideyim ömrüm seni (YD 405: 6, 8)

484 *Benim varım hep sen idin canım içinde can idin*
Hem sen bana sultân idin âh nideyim ömrüm seni
...
Bari kapıdan kaçmasın göçgüncü gibi göçmesen
Ölüm şarâbın içmesen âh nideyim ömrüm seni
Birgün ola sensiz kalam kurda kuşa öğün olam
Çürüyüben toprak olam âh nideyim ömrüm seni (YD 384: 2, 5, 6)

TDKY, Ankara.
Caferoğlu, A., (1968), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, TDKY, Edb. Fak. Matbaası, İstanbul.
Clauson, S.G., (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*,
Oxford at The Clarendon Press.
Chittick, William (2006), *Tasavvuf*, (çeviren: Turan Koç), İstanbul: İz Yayıncılık.
Cumbur, Müjgân (1959), *Yûnus Emre'nin Gönlü*, Ankara.
Çalık, Etem (1991), "Yûnus Emre ve gönül", *Milli Kültür*, Sayı 80, Ocak 1991, s. 80-82.
Çelik, Ü., (1997), "Altay Türkçesi ile üç metin (Tuba-Çalkanduu-Altay), *TDAY-Belleten*,
1995, Ankara, s. 37-98.
Devellioğlu, Ferit, (1988). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
Eckmann, J. (1976), *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation*,
Akadémiai Kiadó, Budapest.
Espéronnier, Maryta (2007) "Makrizî ve İbn İyâs'ın Tanıklıkları Aracılığıyla Memluk Tarafına Bir Bakış", *Osmanlılar ve Ölüm - Süreklilikler ve Değişimler* içinde (Yayına Hazırlayan: Gilles Veinstein, çeviren: Elâ Güntekin), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 93-118.
Grönbech, K. (1992), *Kuman Lehçesi Sözlüğü codex cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini*
(çeviren: Kemal Aytaç), Ankara: TDKY.
Gürsoy-Naskali, Emine ve Muvaffak Duranlı (1999), *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara: TDKY.
Hamilton, J.R., (1998), *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, (Türkçe çeviri: Vedat Köken), TDKY,
Ankara.
Kaplan, Mehmet (1991), "Yûnus Emre'ye göre zaman-hayat ve varoluşun mânası", *Yûnus Emre ile İlgili Makalelerden Seçmeler* (hazırlayanlar: Hüseyin Özbay, Mustafa Tatçı), Ankara: KBY, s. 245-266.
Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lûgat-it-Türk Cilt I-II:1998, Cilt III-IV:1989* (Çeviren: Besim
Atalay), TDKY, Ankara.
Kaya, Korhan (2006), *Sanskrit-Türkçe Sözlük*, Ankara: İmge Kitabevi.
Kurban, İklil (1995), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDKY.

Lings, Martin (1986), *Tasavvuf Nedir*, İstanbul: Akabe Yayınları.
Orkun, Hüseyin Namık, (1994), *Eski Türk Yazıtları*, TDKY, Ankara.
Ögel, Baheddin (2001), *Türk Mitolojisi I*, İstanbul: MEBY.
Radloff, W., (1987), (1960), *Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte* (Opıt Slovarya
Tyurkskix' Nar'çıy), IV Cilt, Mouton and Co 's- Gravenhage.
Roux, Jean-Paul (1984), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (çeviren: Aykut Kazancıgil), İstanbul: İşaret Yayınları.
Röhrborn, K., (1996), *Die Alttürkische Xuanzang-Biographie, Kapitel VIII*, Harrassowitz
Verlag-Wiesbaden.
Ryumina-Sırkaşeva, L.T. ve N.A. Kuçigaşeva (2000) *Teleüt Ağzı Sözlüğü* çevirenler: Şükrü Halûk
Akalın, Caştegin Turgunbayev), Ankara: TDKY.
Sağol, Gülden, (1993-1995), *An Inter-Linear Translation of the Qur'an into Khwarazm*
Turkish, İntroduction, Text, Glossary and Facsimile, Published at The Department of Near
Eastern Languages and Civilizations, Harvard University, Part I 1993, Part II 1995.
Tatçı, Mustafa, (1991), *Yunus Emre Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
Tekin, Talât (1988), *Orhon Yazıtları*, TDKY, Ankara.
---, (1994), *Tunyukuk Yazıtı*, Türk Dili Araştırmaları Dizisi-5, Simurg, Ankara.
Türkçe Sözlük (1988), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Vasiliev, Yuriy (1995), *Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük*, Ankara: TDKY.
Vatin, Nicolas ve Gilles Veinstein (2007a) "II. Mehmed'in Ölümü (1481)" *Osmanlılar ve Ölüm - Süreklilikler ve Değişimler* içinde (Yayına Hazırlayan: Gilles Veinstein, çeviren: Elâ Güntekin), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 227-251.
--- (2007b) "II. Mehmed'den I. Ahmed'e Osmanlı Padişahlarının Cenaze Törenleri (1481-1616), *Osmanlılar ve Ölüm - Süreklilikler ve Değişimler* içinde (Yayına Hazırlayan: Gilles Veinstein, çeviren: Elâ Güntekin), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 253-298.
Wright, Leoline L (1998), *Reincarnation: A Lost Chord in Modern Thought*, Theosophical University Press Online Edition.
Yılmaz, Muammer (1991), "Yûnus Emre'de gönül", *Milli Kültür*, Sayı 80, Ocak 1991, s. 104-105.

Yudahin, K.K. (1998). *Kırgız Sözlüğü Cilt: I (A-J), Cilt II (K-Z),* Türkçeye çeviren: Abdullah Taymas, Ankara: TDKY.

Zarcone, Thierry (2007) "Tasavvufta Ölüm Deneyimi ve Ölüme Hazırlanma - Türkiye Nakşibendileri Örneği", *Osmanlılar ve Ölüm - Süreklilikler ve Değişimler* içinde (Yayına Hazırlayan: Gilles Veinstein, çeviren: Elâ Güntekin), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 163-185